

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03k\(188\).23](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03k(188).23)

Дакаленко О. В.

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-9479-8338>

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, доцент,
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту,
м. Дніпро

Полещук С. М.

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-4067-8659>

старший викладач кафедри іноземних мов,
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту,
м. Дніпро

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОМУ МОВЛЕННЮ ЗДОБУВАЧІВ II-го КУРСУ ВИШІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті розглядаються шляхи підвищення ефективності навчання іноземному мовленню здобувачів II-го курсу вишів галузі фізичної культури і спорту. Дані, які були отримані нами у результаті експерименту, свідчать про те, що основна діяльність, яку здійснюють здобувачі-спортсмени, отримавши, наприклад, таке завдання, як підготувати невеличку доповідь, – це суть репродуктивно-мнемічна діяльність. Як правило така робота виконується більшістю здобувачів-спортсменів наступним чином: вибирається певний мовний матеріал, скажімо, стаття з Інтернет-журналу, підручника, посібника, запам'ятовуються та має бути повідомлена у групі. Завдяки інтонації повідомлення, здобувач-спортсмен при цьому виконує дію з пригадування того, що ним було підготовлено, при цьому, що основна турбота – точність відтворення. Зіставлення повідомлення, що було заслухано та джерела, які послужили основою для цього, показує, що нерідкі випадки буквальної, підчас механічної передачі вибраного матеріалу. Логічна побудова висловлювання, його зміст, – це, як правило, береться готовим і здобувачі-спортсмени лише репродукують текст. Це означає, що домінуючим психічним процесом оволодіння іноземним мовленням на II-му курсі є пам'ять, а не мислення. Зрозуміло, що такого рода психічна діяльність не може відповідати їх розумовому розвитку та стимулювати його. Однак сприйняття навчального матеріалу, його запам'ятовування та оволодіння різними навичками є успішними лише тоді, коли вони певною мірою пов'язані із мисленням.

Ключові слова: мовлення, психологія, спорт, дія, проблемна задача, умови.

Dakalenko Oleh., Poleshchuk Svitlana. Ways to Increase the Effectiveness of Foreign Language Teaching for Second-year Students of Physical Education and Sport Universities. The article examines ways to increase the effectiveness of foreign language learning for second-year students of physical education and sports universities. The data we obtained as a result of the experiment indicate that the main activity that students-athletes perform, having received, for example, such a task as preparing a short report, is essentially reproductive-mnemonic activity. As a rule, such work is performed by most students-athletes as follows: a certain language material is selected, for example, an article from an Internet magazine, textbook, manual, memorized and reported in a group. Thanks to the intonation of the message, the student-athlete tries to remember what he has prepared, while the main concern of the student is the accuracy of reproduction. A comparison of the message that was heard and the sources that served as the basis for it, shows that there are cases of literal, sometimes mechanical transmission of the selected material. The logical structure of the statement, its content, as a rule, is taken ready-made and the students-athletes only reproduce the text. This means that the dominant mental process of mastering a foreign language in the 2nd year is memory, not thinking. It is clear that this kind of mental activity cannot correspond to their mental development and stimulate it. However, the perception of educational material, its memorization and the mastery of various skills are successful only when they are to some extent connected with thinking.

The mental inertia of some students-athletes of the 2nd year has been noted, and their cognitive interest in learning has declined, which requires us to assume that learning a foreign language also obeys the indicated laws.

Teaching oral speech is more successful if in the learning process we proceed from the psychological nature of speech as a speech act and develop such aspects as content, persuasiveness, consistency, correctness, emotionality, receptivity. Solving issues related to the psychological nature of speech is that "problematic" task that activates the mental activity of those who learn, leads it forward, makes such activity significant, meaningful, which, due to psychological laws, is positively reflected in knowledge, skills, abilities.

Key words: speech, psychology, sport, action, problem task, conditions

Постановка проблеми. Викладачі, які ведуть зі здобувачами II-го курсу вишів галузі фізичної культури і спорту на занятті з іноземної мови мовленнєву практику, нерідко відмічають у деякого числа «сильних» здобувачів падіння інтересу до роботи над подальшим удосконаленням усного мовлення. Спостереження за заняттями свідчать про те, що деяка частина тих здобувачів, хто добре встигає, не витрачає великих зусиль на підготовку завдань. Нерідкі випадки, коли усне повідомлення готується «сходу», під час перерви. Можна сказати, що заняття з усної практики у немовному виші не забезпечують повною мірою «інтелектуального навантаження» здобувачів. Скоріш за все, отримані здобувачами завдання не завжди вимагають від них високої розумової активності, використання тих розвинених мислительних операцій (синтеза, аналіза, абстракції, узагальнення), які здатні виконувати дорослі ментально здобувачі. Отже, ці завдання не сприяють подальшому розвитку

їхнього інтелекту, без чого навчання у будь-якій сфері діяльності втрачає свою цінність. Щоб розібратися в тому, чи відповідає навчання усному мовленню досягнутому інтелектуальному рівню здобувачів-спортсменів, чи веде воно вперед або плететься позаду розумового розвитку, потрібно проаналізувати, яким шляхом, за допомогою яких операцій засвоюється навчальний матеріал [1, с. 11].

Дані, які були отримані нами у результаті експерименту, свідчать про те, що основна діяльність, яку здійснюють здобувачі-спортсмени, отримавши таке завдання, як підготувати невеличке повідомлення, розповідь, невеличку доповідь, – це суть репродуктивно-мнемічна діяльність. Як правило, така робота виконується більшістю здобувачів-спортсменів наступним чином: вибирається певний матеріал, скажімо стаття з Інтернет-журналу, спортивного підручника, посібника, започинається та має бути повідомлена у групі. Завдяки інтонації повідомлення, здобувач-спортсмен при цьому виконує дію з пригадування того, що ним було підготовлено, при тому, що основна турбота – точність відтворення. Підмічена розумова інертність деяких здобувачів-спортсменів II-го курсу, спад у них пізнавального інтересу до навчання вимагає припустити, що навчання іншомовному мовленню також підкорюється вказаним закономірностям. Подальший розвиток мовленнєвих навичок та вмінь знаходиться і прямій залежності від участі у цих процесах не тільки пам'яті, але інших психічних функцій, таких як мислення, увага, сприймання, воля, почуття тих, хто навчаються.

Мета дослідження – системно проаналізувати шляхи підвищення ефективності навчання іноземному мовленню здобувачів II-го курсу вишів галузі фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу. В психологічній та дидактичній літературі підкреслюється думка про те, що основна умова виникнення внутрішніх мотивів участі розумових процесів у навчальній діяльності є обов'язкова приступність «проблемної задачі», рішення якої, з одного боку, спирається на досягнуті знання, на вміння та, з іншого боку, вимагає розумової активності тих, хто навчаються. Проблемною задачею або ситуацією вважається така ситуація, у якій потрібно щось відкрити, вирішувати, спираючись на певні вихідні дані. Проблемна задача вимагає затрати розумових зусиль, розумового напруження. Проблемна задача запускає розумові процеси синтезу, аналізу, абстракції, повідомлення, порівняння. Якщо такої задачі немає, якщо ход заняття відомий, то не має і мислення, немає творчої ініціативи. Потрібно сказати ще про одну важливу закономірність. Для стимуляції мислення необхідно, щоб проблемна задача була «прийнята» тими, хто навчаються, й особливо у спорті, стала мовляв їхньою власною задачею. Отже виникає питання: в сферах яких же дій повинна лежати проблемна задача на заняттях з мовленнєвої практики здобувачів II-го курсу, щоб вона була прийнята ними, щоб відповідати їхнім пізнавальним інтересам, тобто внутрішнім мотивам їхньої навчальної діяльності. Під мотивом навчання розуміють те, заради чого людина навчається. Навчання, як і будь-яка інша складана діяльність, завжди пробуджується низкою мотивів. Розрізняють дві основні групи мотивів, міцно пов'язаних між собою, але різних за їхніми психологічними характеристиками [2, с. 26].

Перша група – це широкі соціальні мотиви, які мають основу не в самому навчальному процесі, а в загальних умовах життя. Це – зовнішні смислоскладові мотиви. Вони утворюють основу для успішного навчання, але їх одних недостатньо. Більш дієвими є мотиви другої групи, безпосередньо пов'язані з самою навчальною діяльністю, породжаємі нею у прямо залежні від змісту та методів навчання (пізнавальні інтереси, задоволення, яке отримують від розумового напруження і т.п.).

Друга група – це власно навчальні, чи внутрішні мотиви, так як при дії останніх сам навчальний процес заволає тих, хто навчаються, збуджує їх до діяльності, є предметом їх пізнавальних інтересів. Саме ці мотиви забезпечують гармонійне протікання та найкращі умови формування нових дій. Отже динаміка розвитку мотивів показує, що на продвинутому етапі, контекстуально, проблемна задача повинна лежати в сфері комунікативної діяльності тих, хто навчаються, а не в самому мовному матеріалі. Для рішення питання про те, що ж повинно стати змістом проблемної задачі взагалі, звернемося до досягнень, які розкривають психологічну природу мовлення. У сучасній психології мовлення розглядається як особливий, спеціальний і складний вид людської діяльності, який пов'язаний не тільки-но з мисленням людини, але зі всією його поведінкою. Коли ми говоримо, ми здійснюємо дію – «мовленнєвий вчинок»: повідмоляємо, звітуємо, запевняємо, радіємо, сподіваємося [3, с. 40]. Всі ці різні мовленнєві дії, у яких виражено не тільки думку того, хто говорить, але й його почуття, воля. Тому мовленнєві дії є специфічною єдністю почуттєвого і смислового змісту. Як і будь-яка інша діяльність, мовленнєва дія, по-перше, мотивована. Це означає, що будь-якій фразі, кожній розмові, передує виникнення мотиву мовлення – заради чого я говорю, з якого джерела ефективних збуджень та потреб набирає силу ця діяльність. Також мовлення завжди мотивовано та цілеспрямовано. Той, хто говорить, зазвичай ставить перед собою певну задачу, мету, якої він добивається своїм мовленням. Він говорить дещо таке, що мусить перебудувати поведінку тих, хто слухає, якимось чином сприяти на них. В решті решт, мовленнєва дія відбувається в певних умовах, тобто ситуаційно. Таким чином мовлення – це не просто «слооговоріння», виробництво певних мовленнєвих звуків, а складний суспільний вмотивований вчинок, який відбувається завдяки мовним та допоміжним немовним засобам з певною ціллю і в певних умовах. Це – прояв особисто того, хто говорить, вираження свого відношення до інших людей.

Нам здається, що мовлення тих, хто навчаються у вишав галузі фізичної культури і спорту є дійсним мовленням, мовленнєвим вчинком тільки при умові, якщо вона буде виходити з внутрішньої потреби до самовираження; якщо у того, хто говорить, є ясна ціль його мовленнєвого вчинку; потім, якщо його мовлення змістовно, інформативно; насамкінець, якщо у мовленні чітко видно власне відношення того, хто говорить, до дійсності, що описується [4, с. 25].

Як виходить з вищесказаного, суспільна сутність мовлення не вичерпується тільки правильністю її мовних норм. Зрозуміння останньої як мовленнєвого вчинку з неминучістю, витікають такі її якості, як переконливість, змістовність, сприятливість, все те, що прийнято вважати психологічною культурою мовлення. Дослідження з питань психології навчання і мовлення дають основу, припускають, що на II-му курсі при більш ніж середньому рівні мовленнєвих вмінь і навичок здобувачів-спортсменів є можливість так організувати роботу з мовленням, що проблемною задачею виступить сам акт комунікації з усіма присущими йому психологічними особливостями. Змістом навчання є мовленнєвий вчинок, змістовне,

переконливе мовлення. Специфіка занять з усної практики має бути навчання не тільки мовленнєвої, але й психологічної культури мовлення. Вищесказане стало основою наступної гіпотези: навчання усному мовленню здобувачів-спортсменів II-го курсу може здійснюватися значно ефективніше, якщо у самому процесі навчання ми будемо виходити з психологічної природи мовлення як мовленнєвого вчинку й розвивати такі її сторони, як змістовність, переконливість, послідовність, правильність, сприятливість, емоційність. На основі експериментального модулю, який дав можливість отримати якісні і кількісні показники мовлення, а також загальної встигаємості здобувачів-спортсменів та їх оцінок за спеціальними спортивними дисциплінами, були визначені корелюючі пари. Ми зупинемося тільки на одній з задач, як було намічено рішити у зв'язку з висонutoю гіпотезою, а саме: які вимоги, яка організація роботи з невеличкою доповіддю – одним з видів усної монологічної підготовленості мовлення – викликають мовленнєвий вчинок, тобто мовлення з усіма притаманними йому психологічними особливостями: змістовністю, переконливістю, послідовністю, правильністю, емоційністю [5, с. 36].

Експеримент показав, що при орієнтуванні на таку підготовку доповіді, робота здобувачів-спортсменів зводиться до простого переказу будь-якого матеріалу, який представляє певний інтерес, і до турботи, головним чином, про правильність мовлення. Нерідкі випадки майже точного повторення взятого до доповіді тексту. Майже для всіх доповідей характерним є те, що основною мовленнєвою дією є звіт перед викладачем про виконану роботу. Про це можна судити по інтонації того, що докладається. Монотоний рівний голос, нейтральне тембральне офарблення, наголос на кожному слозі свідчить про те, що той, хто говорить, викладає факти, явища, далекого від нього, «чужого» повідомлення. У мовленні, як правило, відсутнє своє особисте відношення до того, що вказується. Це є не «особисте» мовлення того, хто говорить, воно не присвоєно ним, тому що не пройшло через призму його думок та почуттів. Можна сказати, що декларативне завдання: «приготуйте цікаву доповідь на спортивну тематику» не викликає чинної мовленнєвої дії, не містить проблемної ситуації, яка стимулювала би розумову та продуктивну діяльність здобувачів-спортсменів. Інші «орієнтири» давались здобувачам-спортсменам у експериментальній групі. У краткому викладі вони зводились до наступного:

- для виступу оберіть таке питання, про яке вам хотілося б поговорити;
- поставте певну ціль перед своїм виступом: запевнити того, хто слухає в чимось, передати йому почуття, яке маєте ви, доведіть те, про що ви повідомляєте;
- в доповіді обговоріть детально одну ідею, у протилежному випадку мовлення на 5-8 хвилин не буде представляти закінченого цілого;
- коли починаєте доповідь, зробіть короткий виступ, де ви маєте повідомити про предмет свого мовлення, обґрунтуйте важкість основного питання;
- підберіть цікаві деталі, факти, щоб розвинути основну ідею доповіді;
- наприкінці повідомлення дайте заключення, узагальнення тому, що сказано;
- продумайте логічно переходи, які міцно зв'яжуть частини доповіді;
- передайте своє відношення до того, що повідомляється, зв'яжіть його з вашим власним досвідом;
- зверніться з промовою до своїх слухачів; стежте, як аудиторія реагує на ваш виступ; якщо у групі є здобувачі, які не слухають вас, це свідчить про те, що ваше мовлення не досягає мети.

Анкетні дані свідчать про те, що така незвична для здобувачів робота з переносом розумових зусиль на рішення задач з психологічної культури мовлення була ними відразу прийнята. Задача була проблемною, тому що містила у собі «відоме» і «невідоме». Вона змусила підбирати більше матеріалу, думати не тільки про зміст, але й про структуру доповіді, тобто про ті мовні засоби, які забезпечили б досягнення поставленої мети. Завдання імпонувало здобувачам-спортсменам, тому що враховувало їх дорівняно високий «результативно-спортивний» рівень мислення, реалізовувало їх намагання до причинного пояснення явищ дійсності, до обосновань, до узагальнень [6, с. 51]. Ця задача не тільки суть досягнутого рівня мислення тих, хто навчаються, але, що є дуже цінним, розвивало його детальніше. Труднощі склалися в необхідності логічного побудування повідомлення, в викиданні явищ, які не виражали основну ідею повідомлення, в узагальненні того, що було сказано, в аналізі свого минулого досвіду ітп. Підготування власних доповідей, обговорення доповідей своїх колег-здобувачів, виконання таких завдань, як: «Виразіть в одному реченні основну думку прослуханої доповіді»; «Прослухайте повідомлення та зробіть заключення замість доповідача»; «Знайдіть у доповіді факти, які не віддзеркалюють його основну ідею» та інші задачі, які представляли собою елементи розвиваючого навчання.

Мовлення тих, хто мав виступити, набуло і іншу психологічну рису – зверненість до аудиторії. Воно вимовлялось для слухачів – активних учасників мовленнєвого спілкування. Інтенсивна робота з психологічною культурою мовлення, усвідомлення мети виступу позитивно віддзеркалилось на мові. В усних повідомленнях стало менше довгих фраз, які є характерними для писемної мови. Значно частіше, ніж у контрольних групах, спостерігалось використання лексичних і, особливо, синтаксичних засобів: інверсії, еліпсів, риторичних питань, повторень. Здійснений мовленнєвий вчинок не міг не віддзеркалитися на інтонації – індикаторі думок та почуттів того, хто говорить. Стало більше випадків використання логічного (предмітного, контрастного, модального) емфатичного наголосів. Усвідомлений, відчутний характер мовлення проявився у тембрі голосу, який став не «безликий», скоріш за все набув певного особистісного офарбування. Поступово кількість помилок зменшилась і не перебільшало тієї їх кількості, яка допускалась здобувачами-спортсменами контрольних груп при виконанні менш складних завдань. Цікавий є той факт, що змінення характеру мовлення не дало зниження у темпі, що свідчить про достатній рівень розвитку мовленнєвих навичок та вмінь, який дозволяє вирішувати складні пізнавальні задачі.

Висновки. Такі дані, які були отримані в результаті проведеного експерименту. Вони дозволяють зробити наступні висновки:

1. Навчання усному мовленню здійснюється більш успішно, якщо в самому процесі навчання ми виходимо з психологічної природи мовлення як мовленнєвого вчинку і розвиваємо такі його сторони, як змістовність, переконливість, послідовність, правильність, емоційність, сприятливість.

2. Рішення питань, які пов'язані з психологічною природою мовлення, є тією «проблемною» задачею, яка активізує розумову діяльність тих, хто навчаються, веде її уперед, робить таку діяльність значимою, змістовною, що в силу відомих психологічних закономірностей віддзеркалюється на знаннях, навичках, вміннях.

3. Така організація роботи з усім мовленням сприяє внутрішній мотивації, навчальній діяльності здобувачів-спортсменів на II-му курсі, збуджує останніх просто прийняти запропоновану задачу.

Література

1. Дакаленко Н.Л., Коваленко О.В. Позааудиторне читання у ЗВО галузі фізичної культури і спорту як спеціальний вид читання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенко. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. Випуск 3 К(147) 2022. С. 116-121.

2. Дакаленко О.В., Коваленко Н.Л. Специфіка психолого-педагогічної складової навчання іноземній мові студентів ВИШів спортивного спрямування. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенко. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Випуск 2(122) 2020. С. 31-34.

3. Дакаленко О.В., Полещук С.М., Бочарова С.М. Загальні принципи системності синтетичного та аналітичного читання у вищих спортивного спрямування». Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенко. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. Випуск 5К(134)2021. С. 10-13. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/35714>

4. Крайг Г. Психология развития. К.: Вища школа, 2000. 980 с.

5. Николаева С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е випр. і перероб. / Кол. Авторів під ред. С. Ю. Николаєвої. Е.: Ленвіт, 2002. 328 с.

6. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх закладах: Підручник / Л.С. Панова, І.Ф. Андрийко, С.В. Тезікова. К.: ВЦ «Академія», 2010. 328 с.

References

1. Dakalenko N.L., Kovalenko O.V. (2022). Pozaaudytorne chytannia u ZVO haluzi fizychnoi kultury i sportu yak spetsialnyi vyd chytannia. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia №15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) :zb. Naukovykh prats / Za red. O.V. Tymoshenka. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova, Vypusk 3K (147)22. S. 116-121.

2. Dakalenko O.V., Kovalenko N.L. (2020). Spetsyfika psykhologo-pedahohichnoi skladovoi navchannia inozemnii movi studentiv VYShiv sportyvnoho spriamuvannia. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia №15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) :zb. Naukovykh prats / Za red. O.V. Tymoshenka. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova, Vypusk 2 (122) 2020. S. 31-34.

3. Dakalenko O.V., Poleshchuk S.M., Bocharova S.M. (2021). Zahalni pryntsyipy systemnosti syntetychnoho ta analitychnoho chytannia u vyshakh sportyvnoho spriamuvannia». Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia №15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) :zb. Naukovykh prats / Za red. O.V. Tymoshenka. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova, Vypusk 5k(134)21. S.31-34.

4. Kraig G. (2000). Psihologiya rozvytku. Kyiv: Vyscha shkola, Ukraine, 980 s.

5. Nikolayeva S.Yu. (2002). Metodyka vykladannya inozemnykh mov u serdnykh navchalnykh zakladach: Pidruchnyk. Vyd. 2-e vypr. i pererob. / Kol. avtoriv pid red. S.Yu. Nikolayevoi. K.: Lenvit, Ukraine, 328 s.

6. Panova L.S. (2010). Metodyka navchannya inozemnykh mov u zagalnoosvitnih zakladach: Pidruchnyk / L.S. Panova, I.F. Andriyko, S.V. Tezikova. K.: VZ „Akademiya“, Ukraine, 328 s.